

MRP203 OKULLARDA GÖZLEM

SPEŞİMEN KAYDI YÖNTEMİ

Spesimen kayıtları, yetiştirilmiş gözlemciler tarafından belli bir süre içerisinde sürekli olarak izlenen kişilerin davranış akışının akış sırasına göre gündelik dille ve ayrıntılı biçimde betimlenmesinden oluşan raporlardır. Bu kayıtların temel amacı, çocuğun davranışı ve ortamı ile ilgili olarak gözlenen her şeyin eksiksiz ve seçmesiz olarak sözel bir rapora dönüştürülmesidir.

Spesimen Kaydı Yönteminin İşlem Basamakları

1. Davranış akışının kaydedilmesi (Spesimen kayıtlarının yapılması)
2. Davranış akışının bölünmesi (Yapılmış kayıtların birimlere ayrılması)
3. Bu birimlerin her birinin yapısal özellikler ve psikolojik içerik açısından niteliksel ve niceliksel olarak çözümlenmesi

1. Davranış Akışının Kaydedilmesi

Spesimen kayıtlarının yapılması, davranışın ortamı ile birlikte gözlenmesini ve kaydedilmesini gerektirir. Kayıtlarda şu noktalara dikkat edilmelidir:

- a) Dikkati deneğin davranışlarında ve ortamında toplamak
- b) Deneğin ortamını en eksiksiz biçimde gözleyip kaydetmek
- c) Yalnızca betimlemek, yorum yapmamak
- d) Deneğin yaptığı ya da söylediği her şeyin “nasıl” yapıldığını ya da söylendiğini belirtmek
- e) Denekle ilişki kuran herhangi bir kişinin yaptığı ya da söylediği her şeyin “nasıl” yapıldığını ya da söylendiğini belirtmek
- f) Gözlemleri hiçbir atlama yapmadan, sırasıyla kaydetmek.
- g) Betimlemeleri olumlu biçimde ifade etmek
- h) Yeni bir alana girildiğinde alanın o andaki görünümünü ile ilgili bilgi vermek
- i) Her cümleye bir molar davranış yazmak
- j) Kayıtlar üzerinde birer dakikalık zaman aralıkları belirlemek.

2. Davranış Akışının Episodlara (Birimlere) Bölünmesi

Spesimen kaydı yönteminin ikinci işlemi, davranış akışının çözümlenebilir birimlere bölünmesi ve bunların belli kategoriler içerisinde betimlenmesidir. Bu birimlere episod denmektedir.

Her episod, eylem ve ortam olmak üzere iki öge içermektedir. Eylem, kişi tarafından ortaya konan davranış, ortam ise eylemin olduğu sırada deneğin içinde bulunduğu psikolojik çevredir (habitat).

Spesimen kayıtlarının episodlara bölünmesi için genel ipuçları şunlardır:

1. Davranışta değişme. Örneğin sözel davranıştan fiziksel davranışa doğru bir kayma

2. Fiziksel davranışın içerdiği beden parçasında bir değişme, Örneğin ellerden ayaklara
3. Davranışın fiziksel yönünde değişme. Örneğin çocuğun ileride duran arkadaşına doğru yürümesi, derken ağaca tırmanması, sonra ağaçtan inmesi
4. İlgilenilen davranış nesnesinde bir değişme. Örneğin davranışın sırası ile bıçaktan saate, köpeğe, bir başka kişiye (ilişkit) yönelmesi
5. O andaki davranış alanında bir değişme. Çocuğun mutfaktan çıkıp yatak odasına geçmesi
6. Etkinliğin temposunda bir değişme. Çocuğun yavaş yavaş yürürken bir arkadaşını görmesi ve koşmaya başlaması

Episodların Birincil Ölçütleri

1. Yön sürekliliği. Davranışın, episodun başından sonuna kadar aynı yönde gelişmesi. Bunu belirlemek için elde edilmek istenen amacı göz önünde bulundurmakta yarar vardır.
2. Normal Davranış Perspektifi İçinde Oluşma. Bu ölçüt, episodun büyüklüğü ile ilgilidir. Bu amaçla “kendi, görüşüne göre bu çocuk şimdi ne yapmaktadır?” sorusu yol gösterici olabilir.
3. Bütünün Kuvvet Üstünlüğü. Bu ölçüt, episod bütününün kuvvet veya ağırlığının, her bir parçanın kuvvet veya ağırlığından fazla olduğunu ifade etmektedir.

Davranışın Yapısal Özellikleri İle İlgili Çözümleme Kategorileri

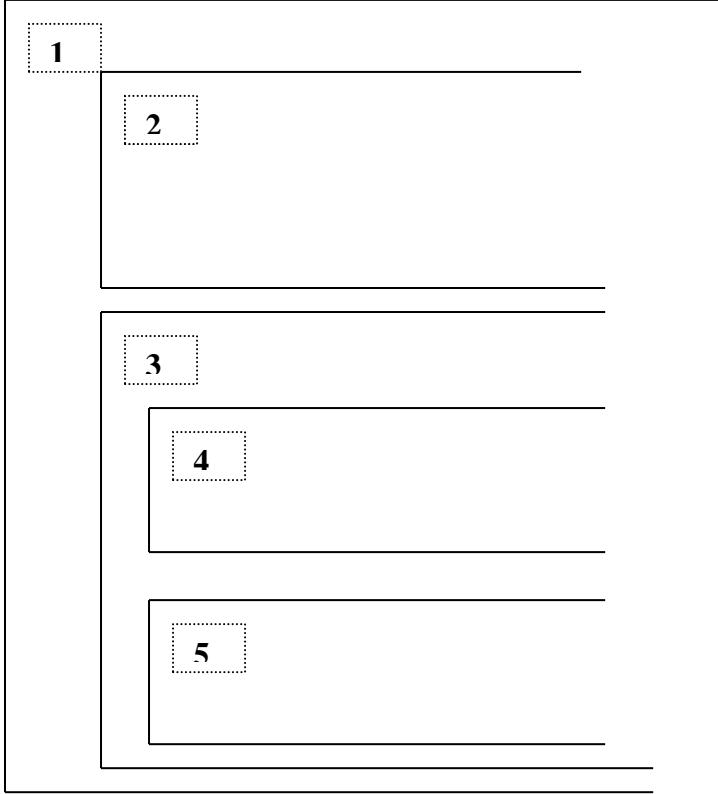
Episod Sayısı: Çocuğun belli bir süre içerisindeki davranış akışının ne kadar episod içerdiği ile ilgilidir.

Episod Türü: Bir episod, tek başına olabileceği gibi, birden fazla episodun aynı zaman kesiti içerisinde de oluşması mümkündür. Çocuğun davranış akışı, bir birinden farklı beş episod türü içerebilir.

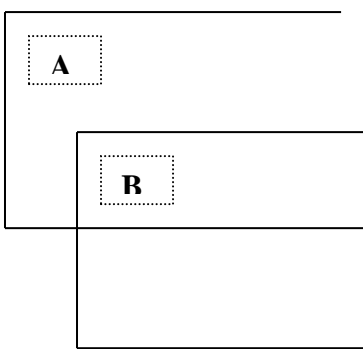
1. Yalın: Oluştugu süre içerisinde hiçbir episodla kesişmez; başka bir episod içermez ve başka bir episod tarafından içerilmez. Yalın episodlar, raporlarda aşağıdaki şekilde olduğu gibi gösterilir. Ek deki 55, 56, 57 numaralı episodlar, yalın episod türündedir.

2. İçeren-İçerilen: Bir episodun tamamı içerisinde bir veya birden fazla episod oluşabilir. Bu durumda en dıştaki episod “içeren”, diğer episodlar “içerilen” episoddur. Bir episod hem içeren hem de içerilen durumda olabilir. Aşağıdaki örnekte 3 numaralı episod 1

numaralı episoda göre ,içerilen, 4 ve 5 numaralı episodlara göre de içerendir. Bu neden 3 numaralı episod için hem içeren hem de içerilen maddesi ayrı ayrı işaretlenir. Ek deki 4, 5, 6 numaralı episodlar örnek gösterilebilir.

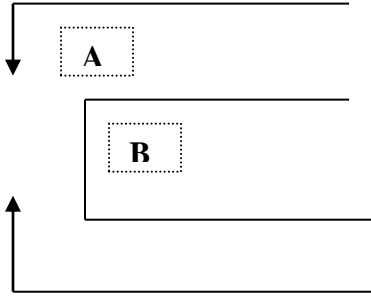

1. **Bağlantılı:** Episodların her ikisinin de bir parçaları birleşiktir.

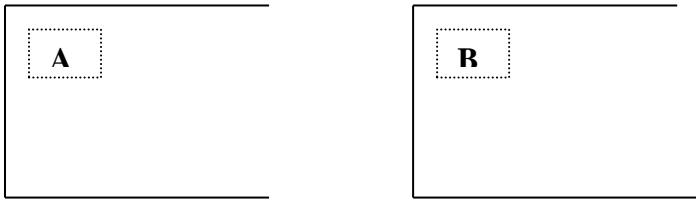
Örneğin; A episodunu başlamış, henüz bitmeden B episodunu başlamıştır. Bu arada A episodunu sona erer. Ancak B episodunu devam etmektedir. ek deki 2-3 ve 14-16 numaralı episodlar örnek gösterilebilir.

4. Kesinti: Kimi kez bir episod, başka bir amaca yönelik episodlarla kesilir, bu episod tamamlandıktan sonra kesintite uğrayan (kesilen) episoda kalındığı yerden devam edilir; yada kesilen episod tamamlanmadan kalır. Bu durum, aşağıdaki gibi gösterilir.

Ek deki raporda yer alan 12-13; 37, 38, 39 numaralı episodlar örnek olarak incelenebilir.

5. Eş Zamansal: Episodların her ikisinin tümü aynı süre içerisinde oluşur. Örneğin, kahvaltı masasına oturduğu anda gazetesini okumaya başlayan ve çayının son yudumu ile birlikte gazeteyi bitirip masadan kalkan kişi örnek gösterilebilir. Eş zamanlı episodlar spesimen kayıtlarının oluşturduğu raporlarda aşağıdaki gibi gösterilir.

Episod Başlangıcı: Episodların başlangıcı aşağıdaki kategoriler çerçevesinde değerlendirilir.

1. Kendiliğinden
2. Başlatılmış
3. Zorlanmış
4. Yargıya Varılmadı

Episod başlangıcı kategorisinde, episodun içerdiği davranışın nasıl başladığı yada kim/ne tarafından başlatıldığına bakılır. Dolayısı ile de, gündelik davranışın ne dereceye kadar dışarıdan, ne dereceye kadar da kişinin özü tarafından düzenlendiğinin saptanmasına yarar.

Bir episod, üç farklı şekilde başlamış olabilir:

1. Kendiliğinden: Episoddaki eylemin, herhangi bir dış uyaran olmadan ortaya çıktığı gözlenir. Böyle durumlarda çocuk, “birden bire aklına bir şey gelmiş gibi” davranır. Ek de verilen rapordaki 7 numaralı örnek olarak incelenebilir.

2. Başlatılmış: Bu episodlarda çocuk, ortamdaki herhangi bir değişikliğe tepki göstermektedir. Ancak bu değişikliğin çocuğu davranışa zorlaması söz konusu değildir. Ek de verilen rapordaki 9 numaralı episod örnek olarak incelenebilir.

3. Zorlanmış: Bu tür episod, çocuğa yapılan bir tür baskı sonucu başlar. Burada zorlama, çocuğun o andaki gereksinme ve amaçları ile uyumsuz olan herhangi bir tür dış etki anlamına gelir. Ek deki 3 ve 34 numaralı episodlar böyle bir etki ile başlamıştır.

4. Yargıya Varılmadı: Çözümlemecinin, episodun içerdiği davranışın nasıl başladığına ilişkin kesin bir yargıya varılmadığı durumlarda bu kategori işaretlenir. Ek deki 1 numaralı episod, bu kategoride değerlendirilmiştir.

Episod Bitişi: Bu kategori, bir episod bitişinin hangi psikolojik olguya bağlı olduğunu belirlemeye yöneliktir. Episod bitişi, aşağıdaki kategoriler çerçevesinde belirlenir:

1. Kendiliğinden. Örnek Ek deki 7 numaralı episod.
2. Bitirilmiş. Örnek Ek deki 13 numaralı episod.
3. Çevresel bitime uğramış. Örnek Ek deki 63 numaralı episod.
4. Zorlanmış. Örnek Ek deki 2 numaralı episod.
5. Yargıya varılmadı. Örnek Ek deki 15 numaralı episod.

Bu kategoride 1, 2, 4 ve 5. maddeler, sırasıyla “episod başlangıcı” adlı kategorinin 1, 2 ve 4. maddeleri gibi çözümlenir.

Çevresel bitime uğramış episod, davranışın oluşumunu ve sürekliliğini sağlayan öğelerin belli bir biçimde ortadan kalkmasıyla görülür. Örneğin, birlikte oyun oynadığı arkadaşının çekilmesiyle, çocuğun oyuna son vermesi gibi.

Episod Anlamı: Episod anlamı aşağıdaki kategoriler çerçevesinde belirlenir.

1. Tamamlanmış. Örnek Ek deki 7 ve 8 numaralı episod.
2. Tamamlanmamış. Örnek Ek deki 2 numaralı episod.
3. Yargıya varılmadı. Örnek Ek deki 16 numaralı episod.

Burada çocuğun episod bitiminde amacına ulaşmış olup olmadığına bakılır. Çocuk amacına ulaşmışsa 1.madde, ulaşmamışsa 2.madde, çözümlemeci bu konuda yargıya varamamış ise 3.madde uygulanır.

Davranışın Psikolojik İçeriği İle İlgili Çözümleme Kategorileri

Matriks Etmenleri: Bu kategori, episod sosyalliği ve ilişki karmaşıklığı olmak üzere, iki başlık altında değerlendirilir. Aşağıda bunların alt kategorileri ve kapsamaları tanıtılmıştır.

A) Episod Sosyalliği: Çocuğun o anda içinde bulunduğu ortamda, başka insanların da bulunup bulunmadığını ve bu kişilerle –varsa- ilişkilerinin niteliğini belirlemeye yönelik bir kategoridir. Raporda yer alan her bir episod, aşağıda tanımlanan kategorilerden biri ile nitelenir.

- a) Sosyal
- b) Sosyal gizilgüçlü
- c) Sosyal Değil

Sosyal episodlarda, çocuğun bulunduğu ortamda en az bir kişi vardır ve çocuk bu kişi yada kişilerle ilişki içindedir. Bu tür episod, kayıtlarda oldukça sık yer almaktadır. Örneğin; Ek deki 1, 2, 3 numaralı episodlar bu türdedir.

Sosyal gizilgüçlü episodlarda, çocuğun bulunduğu ortamda yine bir yada daha çok kişi var fakat çocuk bu kişilerle ilişki içinde değildir. Yani o anda çocuğun “ilişki” i yoktur. Örneğin; Ek deki 18 numaralı episod sosyal gizilgüçlüdür.

Sosyal olmayan episodlarda ise çocuk yalnızdır. O anda ortamda çocuktan başka hiç kimse yoktur.

Psikolojik çözümleme ile ilgili diğer kategoriler sadece sosyal episodlara uygulanır. Sosyal gizilgüçlü ve sosyal olmayan episodlara ise uygulanamaz.

B) İlişkit Karmaşıklığı: İlişkit; çocuğun yada yetişkinin o anda ilişki içinde olduğu sosyal bir davranış nesnesidir. Bir episod içerisinde ilişkit'in var olması; çocuğun, o ortamda bulunan her hangi bir kişi yada kişilerle, yani sosyal davranış nesnesiyle, gözlenebilir bir ilişkiye girmesi demektir. Bu kategoride; gözlenen çocuğun, bir episodun oluşum süresince bir ya da birden fazla kişiyle etkileşim içerisinde olma durumu belirlenir.

Raporda yer alan her bir episod, ilişkit karmaşıklığı ile ilgili olarak, aşağıda tanımlanan kategorilerden biri ile nitelenir.

a) **Basit Yalın:** Çocuk, ilişkitle yalnızdır; O an için bulunulan ortamda çocukla ilişkitten başka hiç kimse yoktur. Örneğin; çocuk odadan çıkar; mutfakta yemek yapan annesinin yanına gider; annesine bir şey sorar, tekrar odaya döner. Bu sırada mutfakta annesinden başka kimse yoktur. Mutfakta oluşan bu episod basit yalındır.

b) **Basit:** Çocuğun ortamında birden fazla sosyal davranış nesnesi var ve çocuk bunlardan sadece birisiyle ilişki içerisinde ise, o episod basit ilişkit içermektedir. Zira; Odada anne ve babaanne de var ama Banu sadece arkadaşı Nursel ile ilişki içerisinde.

c) **Bileşik:** Çocuk, tek bir kişi ile değil, bir grupta ilişki içinde ise o episod bileşik ilişkit içermektedir. Örneğin; Ek'te yer alan 16 numaralı episodda, Banu hem Nursel ile hem de annesi ile annesi ile ilişki içindedir. Dolayısıyla, bu episod "bileşik" kategorisinde değerlendirilir.

Eylem Modelleri: Aşağıda özetle açıklanacak olan eylem modelleri, hem çocuk hem de ilişkit açısından her bir episod, tek tek ele alınıp değerlendirilir. Başka bir ifadeyle, bir episod hem çocuktan ilişkit'e yönelik eylem modeli hem de ilişkitten çocuğa yönelik eylem modeli olarak karşılıklı değerlendirilir. Anlatımda kolaylık sağlamak amacıyla, burada eylem modelleri açıklanırken ,bu eylem modelleri yalnız çocuktan ilişkit'e yönelikmiş gibi tanımlanmıştır.

a) **Saldırganlık:** Çocuk, ilişkit'e vurur, ilişkitin sahip olduğu nesneyi zorla alır, incitir, ilişkitin acı çekmesi için çaba gösterir. Saldırgan davranışlar fiziksel olabileceği gibi ,küçültücü , aşağılayıcı, eleştirici biçimde sözel de olabilir. Saldırgan davranışlar kendiliğinden veya tepki biçiminde ortaya çıkabilir.

b) **Başatlık:** Çocuk ilişkit üzerinde sosyal baskı uygulayabilir. Amaç ilişkiti denetim altına almak ,yönetmek yönlendirmektir. Başatlık genellikle 'şunu yap' 'bunu yapma' gibi buyruklarla ortaya konur. Başatlık göstermenin diğer bir yoluda belli bir kurala gönderme yapmaktır. Hiçbir açıklama yapmaksızın 'burada oturmak yasaktır' gibi.

c) **Direnme:** Çocuk, ilişkitin kendisin uyguladığı saldırganlı, başatlık gibi sosyal davranışlarına karşı durur, onlara boyun eğmez.

d) **Uysallık:** Çocuk saldırganlık ve başatlık türünde herhangi bir davranışa boyun eğer. Baskıyı anlar ,fakat direnç göstermez. Uysallık hem gösterilebilen bir tepki olabileceği gibi ,direnme sonunda da ortaya çıkabilir.

e) **Bakım:** Çocuk ilişkiti rahatlatmak, ona yardım etmek gibi, ilişkitin yararına bir şey yapar yada bir şey verir. İlişkiti destekler, onu savunur, onu mutlu etmek için çaba gösterir. f

f) **Başvurma:** Çocuk, ilişkitten bir gereksinmesini karşılama ister ya da bunu davranışlarıyla belli eder. İlişkitin yardım etmesini bekler. Bu beklentisini değişik şekillerde belirtebilir.

g) **Kaçınma:** Çocuk, ilişkitin kendisini rahatsız eden davranışlarından kadar, uzak durur. Kaçınma, savunmaya dayalı tepkisel bir eylemdir.